

Jezična analiza opisa osjećaja u djece vrtićke dobi

Markulin, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:420760>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ**

**PETRA MARKULIN
ZAVRŠNI RAD**

**JEZIČNA ANALIZA OPISA OSJEĆAJA U
DJECE VRTIĆKE DOBI**

Zagreb, rujan 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Zagreb)

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Petra Markulin

TEMA ZAVRŠNOG RADA: Jezična analiza opisa osjećaja u djece vrtićke dobi

MENTOR: doc. dr. sc. Katarina Aladrović Slovaček

Zagreb, rujan 2019.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. USVAJANJE JEZIKA	3
2.1. Teorije usvajanja jezika.....	3
2.2. Važnost igre u vrtiću za razvoj jezičnih kompetencija	8
2.3. Važnost čitanja djeci rane i predškolske dobi za razvoj jezičnih kompetencija	9
3. OSJEĆAJI U RANOJ DOBI	11
3.1. Osjećaji u jeziku.....	12
3.2. Osjećaji u psihologiji i pedagogiji	14
4. OSJEĆAJI U RANOJ DOBI	16
5. ISTRAŽIVANJE	21
5.1. Opis uzorka	21
5.2. Ciljevi istraživanja	21
5.3. Hipoteze	21
5.4. Instrument istraživanja	22
5.5. Rezultati istraživanja	23
6. RASPRAVA I ZAKLJUČAK	28
7. LITERATURA	29
8. PRILOG	33

SAŽETAK

U radu se jezično analiziraju opisi temeljnih osjećaja (sreća, tuga, ljutnja, strah) u djece vrtićke dobi. Ponajprije objašnjavaju se teorije usvajanja jezika (bihevioristička, nativistička, kognitivna i socijalna) te predjezična (predlingvistička ili predverbalna) faza, koja započinje prvim krikom novorođenčeta i traje otprilike jednu godinu, i jezična (lingvistička ili verbalna) faza, koja kod većine djece započinje oko prve godine života. Također, u radu se govori o važnosti igre u vrtiću za razvoj jezičnih sposobnosti. Kako bi ih razvila, djeca trebaju biti tjelesno aktivna i sudjelovati u radnjama koje zahtijevaju rad ruku. Govori se i o važnosti čitanja djeci rane i predškolske dobi jer na taj način ona spontano uče nove riječi te se uče pažljivom slušanju, obraćanju pozornosti i održavanju koncentracije. Nadalje, opisan je svaki osjećaj (sreća, tuga, ljutnja, strah) zasebno na temelju kojih se provodilo istraživanje. U zadnjem dijelu rada prikazano je istraživanje provedeno u Dječjem vrtiću *Sunčev sjaj – Nazaret* (podružnica u Zagrebu) i Dječjem vrtiću *Bedekovčina*. Čitanjem četiriju slikovnica koje prikazuju temeljne osjećaje potaknulo se djecu da lakše i bez poteškoća govore o njima. Ispitalo se kojim sve riječima opisuju temeljne osjećaje te koga navode kao objekte u opisu.

Ključne riječi: čitanje, igra, jezične sposobnosti, temeljni osjećaji, teorije

SUMMARY

This work analyzes linguistic descriptions based on feelings (happiness, sadness, anger, fear) of children of kindergarten age. First of all, it explains theories of language acquisition (behavioral, nativist, cognitive and social) and the pre-linguistic phase (prelinguistic or pre-verbal), which starts with the first cry of the newborn and lasts about one year. Then the language phase (linguistic or verbal), which for most children begins around the first year of life. The importance of playing in kindergarten for the development of language skills is also discussed in this work. In order to develop them, children need to be physically active and engage in activities that require the work of hands. The work covers also about the importance of reading for children at an early age and preschool age, because this way they spontaneously learn new words and learn to listen carefully, pay attention and keeping concentration. Furthermore, each feeling (happiness, sadness, anger, fear) was described separately on the basis of which the research was conducted. The last part of the work presents a study conducted at the Kindergarten *Sunčev sjaj - Nazaret* (a branch of Kindergarten in Zagreb) and the Kindergarten *Bedekovčina*. Reading four picture books based on feelings encouraged children to talk about them more easily and without difficulty. It examined the words which describe the underlying feelings and which they list as objects in the description.

Keywords: reading, play, language skills, basic feelings, theories

1. UVOD

Postoji mnogo definicija emocija jer ih različiti autori definiraju na različite načine, a jednu od njih dala je Olčar (2013, str. 48, prema Fredrickson, 2001, str. 219): „Emocije su tendencije (sklonosti) koje se izražavaju kroz složene izraze u relativno kratkom vremenu“. Burić (2008, str. 78, prema Fordu, 1992; prema Meyer i Turner, 2006) opisuje emocije kao „informacije o uspjehu, neuspjehu ili problemima s kojima se osoba susreće prilikom ustrajanja u svojim ciljevima, i kao takve, usko su povezane s motivacijom“. Također, Burić (2008, str. 80, prema Damasio, 2004; prema Pekrun, 2006) nam daje još jednu definiciju, a ona glasi ovako: „Emocije se mogu promatrati kao višestruki koordinirani procesi psiholoških podsustava, koji uključuju afektivne, kognitivne, motivacijske, ekspresivne i periferne fiziološke procese“.

Mnogi psiholozi naglašavaju kako u današnjem svijetu nema prostora za igru, za razmjenu emocija, atmosferu bez procjenjivanja. Aktivnosti koje su usmjerene na dijete i njegov emocionalni razvoj trebale bi postati dio rada svakog odgojitelja. No, nisu samo odgojitelji ti koji bi trebali biti usmjereni na emocionalni razvoj djeteta, prije svega to su i roditelji. Djeca se vrlo rano nauče skrivati emocije kako bi izbjegla sukobe. Svatko od nas, pa tako i djeca, ima potrebu govoriti o sebi jer na taj način sami sebe bolje vidimo. Uvijek je važno saslušati djecu i porazgovarati o njihovim osjećajima.

U ovome radu govorit će se o fazama kada djeca počinju usvajati jezik te koliko je igra s vršnjacima u vrtiću važna kako bi dijete što prije razvilo svoje jezične sposobnosti. Nadalje, govorit će se općenito o osjećajima u ranoj dobi i kako se oni definiraju u jeziku, psihologiji te pedagogiji. Opisivat će se četiri temeljna osjećaja (sreća, tuga, ljutnja i strah) na temelju kojih je bilo provedeno istraživanje.

Odlaskom na sate metodike u dječje vrtiće primijetila sam kako je dječji vokabular siromašan i kako često imaju poteškoća u izražavanju svojih potreba ili opisu svojih osjećaja te je time motiviran nastanak ovoga rada. Tada sam primijetila da današnja djeca sve manje pričaju i sve su povučenija. Namjera mi je bila da kroz čitanje četiriju slikovnica o osjećajima pomognem djeci razviti samopouzdanje i samopoštovanje te sve ostale dimenzije emocionalne inteligencije kako bi lakše i bez poteškoća govorili o svojim temeljnim osjećajima. Također, zanimalo me kojim sve riječima opisuju temeljne osjećaje te koga navode kao objekte u opisu. Smatram da je čitanje slikovnica često u našim vrtićima zanemareno pred drugim aktivnostima te da

mu se ne pridaje dovoljno pažnje. Čitanjem slikovnica željela sam potaknuti djecu na dublje promišljanje o svojim i tuđim emotivnim proživljavanjima. Na taj način mogu se otvoriti i slobodno pričati o osjećajima. Djeca su u strahu i ne iskazuju svoja osjećanja što dovodi do tjeskobe i mnogih drugih nepoželjnih emocija.

Istraživanje za potrebe ovoga rada provedeno je tijekom svibnja 2019. godine u Dječjem vrtiću „Sunčev sjaj – Nazaret“ (podružnica u Zagrebu) i Dječjem vrtiću „Bedekovčina“.

2. USVAJANJE JEZIKA

Jezičke kojima čovjek govori autorica Pavličević-Franić (2005) dijeli na jezike koji se usvajaju (najčešće materinski jezik u ranome djetinjstvu) i jezike koji se uče (svi ostali jezici naučeni poslije ranoga razvojnoga razdoblja). Prvi jezik djeteta čuje u prirodnome obiteljskom okruženju, od majke ili kojeg drugog sudionika razvojnoga jezičnoga procesa. Takav jezik djeteta usvaja spontano te se obično naziva okolinski jezik. Također, naziva ga se i materinskim jezikom. Jovović (2011, str. 93) spominje kako je „proces učenja, usvajanja i razumijevanja jezika nevjerojatan pothvat“. Autoricu začuđuje brzina kojom djeteta usvaja pravila materinskog jezika, s obzirom na to da odrasli čovjek teško usvaja pravila stranog jezika.

2.1. Teorije usvajanja jezika

Način na koji djeca usvajaju jezik i svi potrebni preduvjeti tema su istraživanja brojnih autora koji su postavljali različite teorije o samom usvajanju jezika.

Jedna od teorija je bihevioristička teorija, odnosno teorija ponašanja. Predstavnici te teorije jezik smatraju naučenim ponašanjem, tj. da se jezik i govor uče imitacijom izričaja odrasle osobe. Dok sluša govorni model, djeteta počinje oponašati ono što je slušno percipiralo. Zatim govorni model (najčešće roditelj) na to može ostaviti pozitivno ili negativno potkrepljenje, odnosno poticajnu ili niječnu reakciju. Ako se djeteta ispravno i točno verbalno izrazilo, ono će biti pojačano poticano da taj verbalni izričaj što češće ponavlja i tako što brže usvoji (Pavličević-Franić, 2005). O tome govori autorica Prebeg-Vilke (1991) koja navodi da je odgovor okoline na djetetov iskaz upravo poticajno potkrepljenje. Smatra kako u različitoj dobi djeteta treba pozitivno reagirati i pohvaliti različiti produkt djeteta te kako je upravo ta reakcija odrasle osobe ono što djetetu predstavlja pozitivno potkrepljenje i pruža mu motivaciju za učenje. S druge strane, Pavličević-Franić (2005) govori i o negativnom potkrepljenju, odnosno smatra da djeteta može oblikovati gramatički neispravan i netočan izričaj pa nakon toga slijedi negativno pojačanje. Kako djeteta oponaša odrasle govornike metodom pokušaja i pogrešaka, poticaja i ponavljanja, ono usvaja jezične strukture i napreduje u govornome razvoju.

Suprotno biheviorističkoj teoriji, postoje predstavnici nativističke teorije koji govore da djeca imaju specifičnu kognitivnu i urođenu sposobnost putem koje uspješno usvajaju apstraktan simbolički sustav kao što je jezik, a to onda omogućuje i

nastanak govora (Pavličević-Franić, 2005). Jovović (2011) ovu teoriju naziva transformacijskom, generativnom ili transformacijsko-generativnom gramatikom. „Izraz transformacijska podrazumijeva onu gramatiku koja se koristi transformacijama, tj. formalnim operacijama u obliku pravila koja neku danu strukturu preobraćaju u drugu strukturu“ (Jovović, 2011, str. 94; prema Chomsky, 1979). „Zadatak je generativne gramatike generiranje, tj. proizvesti gramatičke rečenice jezika prema eksplicitnim uputama“ (Jovović, 2011, str. 94). Ključna je osoba ove teorije Noam Chomsky koji dijete uspoređuje s lingvistom. „Podaci predstavljaju input (unos) koji ulazi u mehanizam za usvajanje jezika (...), a kao output dobivamo sustav jezika za koji imamo podatke“ (Prebeg-Vilke, 1991, str. 19). Chomsky i sljedbenici zalažu se za tezu o postojanju posebnoga urođenoga mehanizma. To je uređaj za usvajanje jezika zahvaljujući kojemu dijete proizvodi gramatički točne strukture. Chomsky govori da čovjek ima sposobnost da riječima izrazi ono što prethodno nikada nije čuo i shvati ono što do tada nikada nije rekao (Jovović, 2011). Prebeg-Vilke (1991) ističe kako Chomsky smatra da dijete, kao i lingvist, pred sobom ima jezik čije osnovne podatke mora oblikovati u sustav jezika postavljajući hipoteze o tom sustavu i provjeravajući ih korištenjem jezika. Teorija nalaže da svako dijete može naučiti jezik do pete godine života bez obzira na biološke i okolinske čimbenike te kako učenje jezika nije povezano s drugim učenjima. Njegova teorija je nepotpuna, prvenstveno zato što u svoje istraživanje nije uključivao spoznajni razvoj djeteta, nego samo lingvistički.

Prema kognitivističkoj teoriji mnogi su jezični oblici povezani s kognitivnim sposobnostima. J. Piaget govori o tome da je razvijeno mišljenje nužan preduvjet za uspješan jezični razvoj (Pavličević-Franić, 2005). On označava dijete kao individu koja uči vlastitim djelovanjem, neovisno o ljudima koji ga okružuju te ovisno o kognitivnoj razini koju je dostiglo. Piagetove faze razvoja podijeljene su na senzorno-motoričku (traje od rođenja do pojave govora (do 2. godine)), predoperacionalnu (od 2. do 7. god.), na fazu konkretnih operacija (od 7. do 11. god.) te na fazu formalnih operacija (od adolescencije pa tijekom odrasle dobi). Dijete mora proći svaku od tih faza razvoja mišljenja, no razlikuje se jedino brzina prelaženja iz faze u fazu. Piagetove faze razvoja mišljenja povezane su s njegovom teorijom da je djetetov jezični razvoj povezan, ali i ograničen njegovim kognitivnim razvojem te da se jezik i govor ne mogu razvijati dok dijete ne dosegne određenu razinu kognitivnih znanja i sposobnosti. Piagetova teorija odnosi se na „zbroj“ utjecaja okoline i intelektualnih mogućnosti

djeteta (Prebeg-Vilke, 1991). Jelaska (2007, str. 14) govori da kognitivna teorija „smatra da jezik prikazuje svijet na poseban način pa se bitno razlikuje od generativne teorije i po ulozi značenja (npr. Lee 2001). U generativnoj se lingvistici struktura jezičnoga izraza određuje sustavom formalnih pravila uglavnom neovisnih o značenju. U kognitivnoj je lingvistici jezična struktura izravan odraz spoznaje, tj. ljudskoga iskustva sa stvarnim svijetom, načina kako ga ljudi opažaju i opojmljuju (tj. konceptualiziraju)“.

Kod socijalne teorije dijete uči jezik pod utjecajem okoline. Društveni je kontekst okvir unutar kojega dijete kodira i dekodira jezični oblik i sadržaj priopćavanja. Dijete ima primarnu želju za komunikacijom s okolinom te tim putem uči jezik. Ako ne postoji svrha, razlog usvajanja jezika, odnosno ako ne postoji sporazumijevanje među ljudima, govor se neće razviti. Interakcija majke i djeteta ima važnu ulogu u djetetovu usvajanju jezika (Pavličević-Franić, 2005).

„U ranome razvoju, sposobnost usvajanja jezika određena je genetski, što dokazuje i činjenica da će sva djeca progovoriti te usvojiti prvi, tzv. materinski jezik, bez obzira na vrstu jezika ili prostor u kojemu ga usvajaju“ (Pavličević-Franić, 2005, str. 41). Tu su iznimka djeca s teškim intelektualnim teškoćama koja neće imati isti razvoj kao ostala djeca. Biheviorističkim modelom oponašanje – potkrepljenje uvjetno se može opisati usvajanje glasovnoga sustava i prvih riječi u najranijoj razvojnoj fazi. Kognitivistička je teorija korisna za objašnjenje djetetova svladavanja složenih jezičnih struktura i usvajanje gramatike, a socijalna teorija objašnjava praktične komunikacijske sposobnosti.

Osim što usvaja jezik, dijete usvaja i govor. Međutim, postoji razlika između jezika i govora, a to najbolje opisuje Ferdinand de Saussure. On ističe da je „jezik organiziran sustav znakova (la langue) i kao takav ponajprije društvena tvorevina, dok je govor praktična realizacija jezika (parole), odnosno jezik u uporabi“ (Šego, 2009, str. 122).

„Usvajanjem govora dijete usvaja apstraktan simbolički sustav (jezik)“ (Pavličević-Franić, 2005, str. 42). Govorni razvoj nije započeo djetetovom izgovorenom prvom riječju, već znatno prije. Dijete počinje komunicirati sa svojom okolinom (najčešće su to roditelji) već od šestoga do osmoga tjedna života. Tada se ono izražava putem glasanja i oponašanja govora odraslih članova društvene

zajednice, no to još uvijek nije jezična komunikacija. Ljubešić i Cepanec (2012) naglašavaju da je čovjek rođen već kao prosocijalno biće, odnosno nije postao socijalno biće jer se socijalizirao tijekom djetinjstva. Komunikacija jest ono što ga povezuje s bićima koja ga okružuju i koja je imanentna ljudskoj prirodi te prisutna od početka života. Plače li dijete, smije li se ili pokazuje neku motoričku aktivnost, sve to služi uspostavljanju kontakta sa socijalnim okruženjem. „Neverbalna komunikacija uvijek prethodi verbalnoj komunikaciji. Stoga proces maturacije, kad je riječ o jezičnome razvoju, možemo podijeliti u dva osnovna dijela: predjezično ili predlingvističko razdoblje, u trajanju od rođenja do okvirno prve godine života i jezično ili lingvističko razdoblje, koje traje do tri ili tri i pol godine, iako jezik usvajamo, učimo i razvijamo gotovo cijeli život“ (Pavličević-Franić, 2005, str. 42-43). Ljubešić i Cepanec (2012) rani komunikacijski razvoj također dijele na predjezičnu i jezičnu komunikaciju. No, za njih je ta podjela pojednostavljena i “površinska” jer razmatra samo sredstva koja su nositelji poruke, jezična (riječi i rečenice) ili predjezična (pogled, mimika, gesta i dr.). Dakle, zanemaruje promjene u samom komunikacijskom procesu u kojem je proces slanja poruke jedna od ključnih sastavnica. Da bi komunikacijska namjera jednog sudionika stigla do drugog sudionika vrlo je važna poruka, koja je posrednik. Pavličević-Franić (2005) naglašava da svaki pojedinac ima različite individualne mogućnosti i psihofizičke sposobnosti, stoga se odstupanje tijekom dolje navedenih razvojnih faza (od nekoliko mjeseci) još uvijek smatra urednim lingvističkim razvojem.

Pavličević-Franić (2005) govori kako *predjezična (predlingvistička ili predverbalna) faza* traje otprilike jednu godinu i to je fonso razdoblje koje je obilježeno spontanom glasanjem, a potom i artikuliranim glasovima primjerenih jezičnome sustavu materinskoga jezika. Započinje prvim krikom novorođenčeta. Razdoblje je podijeljeno na četiri dijela, svako u trajanju od nekoliko mjeseci. Prvo razdoblje je *predgovorno ili perlokutinarno* i traje od rođenja do drugog mjeseca, a obilježava ga primarno refleksno glasanje koje se sastoji uglavnom od plača. Drugo razdoblje je razdoblje *komunikativnoga glasanja* (od drugog do petog mjeseca) koje se manifestira kao tzv. „gukanje“ ili kao smijeh. Slijedi razdoblje *vokalizacije* (od petog do osmog mjeseca) koje je obilježeno razvojem vokalskoga sustava, vokalnim igrama i ponavljanjem artikuliranih odsječaka. Četvrto je razdoblje *faza brbljanja* (od osmog do dvanaestog mjeseca), u kojemu je glasanje slogovno i dijete kombinira samoglasnike i suglasnike ponavljajući ih više puta u interakciji sa sugovornikom ili

igračkom. Ljubešić i sur. (2009; prema Bates, 1976) imaju nešto drukčije nazive stadija te razlikuju samo tri razvojna stadija, a to su *perlokutinarni*, *ilokutinarni* i *lokutinarni*. U perlokutinarnom stadiju dijete se ponaša na određen način koji roditelji interpretiraju kao poruku. No, ono svojim ponašanjem nije imalo namjeru poslati poruku. U drugoj polovici prve godine (8 ili 9 mjeseci), tj. u ilokutinarnom stadiju dijete pokretima, odnosno ponašanjima signalizira svoje namjere. Na taj način socijalna okolina iščitava njegove komunikacijske namjere. U lokutinarnom stadiju za izražavanje komunikacijskih namjera i ostvarivanje komunikacijskih ciljeva počinju se koristiti riječi.

Druga faza koju Pavličević-Franić (2005) navodi jest *jezična (lingvistička ili verbalna) faza* koja kod većine djece počinje oko prve godine života. Prve jezične elemente, intonaciju i ritam materinskoga jezika djeca počinju usvajati pred kraj predjezičnoga razdoblja. Tada počinje i javljanje prvih pravih riječi te dijete svjesno proizvodi glasove koje čuje u okolini. Ljubešić i sur. (2009; prema Golinkoff, 1983) smatraju da tijekom druge godine života djeca predjezična sredstva u komunikaciji počinju zamjenjivati jezičnima. Dakle, druga godina se smatra razdobljem prijelaza iz predjezične u jezičnu komunikaciju. No, naglašavaju kako to vrijedi za djecu urednog razvoja. Pavličević-Franić (2005) govori da dijete od dvanaestog do osamnaestog mjeseca izgovara jednosložne ili dvosložne riječi koje su tvorene kombinacijom okluziva (b, d, g, p, t, k) i vokala (i, e, a, o, u), a koje u početku lingvističke faze imaju funkciju rečenice, npr. *Papa*. (Hoću jesti., Gladan sam...). To je univerzalno izražavanje djeteta te dobi, a naziva se tepanje, odnosno *baby talk*. Od osamnaestog do dvadeset i četvrtog mjeseca dijete usvaja najprije imenice i glagole, zatim pridjeve, a kasnije zamjenice i brojeve te neke priloge. Istraživanja pokazuju da se fond riječi djeteta proširuje vrlo brzo pa tako prosječno dijete u dobi od jedne i pol godine rabi stotinjak riječi, s dvije godine oko četiristo riječi, u trećoj godini koristi oko tisuću riječi, a s četiri godine četiri tisuće riječi.

2.2. Važnost igre u vrtiću za razvoj jezičnih kompetencija

Jasna Šego (2009, str. 121) govori da je „igra jedna od osnovnih ljudskih aktivnosti“. Za Peti-Stantić i Velički (2009) igra je aktivnost koja služi za razonodu i zabavu, odnosno čovjekova prirodna aktivnost. Djeca svoja prva iskustva, kao što su hodanje i govorenje, stječu u spontanoj igri. Putem takve igre stječu i prve spoznaje o svijetu oko sebe.

U igri dijete istražuje svijet oko sebe i razvija praktične vještine. Igrajući se, dijete se razvija na tjelesnom, emocionalnom i duhovnom te spoznajnom planu. Ono, također, usvaja vještine socijalnog ophođenja i ponašanja. Kako bi razvila svoje jezične sposobnosti, djeca trebaju biti tjelesno aktivna, sudjelovati u radnjama koje zahtijevaju rad ruku. Kako bi razvila vještine opće i fine motorike, trebaju aktivnosti za razvoj koordinacije ruka-oko te auditivno i vizualno poticajno okruženje. Važno je da dijete svakodnevno sudjeluje i da je angažirano u svim aktivnostima, koje su u njegovim mogućnostima, kako kod kuće, tako i u vrtiću (Aladrović Slovaček, 2018). Odrasli ih u tome moraju poticati te tako stvarati ozračje u kojem će do izražaja doći dječji potencijali i sposobnosti (Šego, 2009; prema Dorothy Einon, 2007). Peti-Stantić i Velički (2009) naglašavaju da u svakoj igri trebaju postojati jasna i unaprijed dogovorena pravila. Dijete mora znati da od takvih pravila nema odustajanja, već da ona služe povjerenju između sudionika igre. Igra li se odrasla osoba s djecom, i ona može pogriješiti. Na taj način djeca uče da se ne treba bojati pogreške. Na primjer, tijekom kuhanja majka stavi previše soli u jelo, dijete vidi da je pogriješila, ali i da se nakon toga ništa neće dogoditi.

Aladrović Slovaček (2018; prema Neuman i Roskos, 1993; Owocki, 1999; Morrow, 2001) govori kako postoji veza između aktivne društvene igre i ranog jezičnog i pismenog razvoja. „Djeca kojoj se pruža prilika za igru s djecom iste ili različite dobi proširuju vlastito razumijevanje socijalnog svijeta i odnosa u njemu, kao i jezičnih raznolikosti“ (Aladrović Slovaček, 2018, str. 9). Ako se djeci ponudi raznovrstan pisani materijal u okruženju u kojem borave, to može biti važan preduvjet razvoja čitanja. Jasno je da sve obitelji nemaju jednake mogućnosti uključivanja djece u bogate predčitačke aktivnosti, stoga bi se vrtići trebali voditi igrom kao načinom stjecanja iskustva prilikom čega djeca ravnopravno razvijaju i usavršavaju predčitačke vještine (Aladrović Slovaček, 2018). Raznovrstan materijal u okruženju može veoma potaknuti dijete na razmišljanje pa tako Petrović-Sočo (1999, str. 10) objašnjava da

„dr. Segal vjeruje da djeca rane dobi koja pokazuju razvijenu sposobnost zamišljanja mogu razviti kreativno, fleksibilno mišljenje koje će im dobro poslužiti u školi te kasnijem životu“.

2.3. Važnost čitanja djeci rane i predškolske dobi za razvoj jezičnih kompetencija

Suočeni smo s velikim problemom današnjice, a to je da se djeci sve manje čitaju i pričaju priče, kako kod kuće, tako i u vrtiću. „Budući da je govorništvo danas vrlo zanemareno umijeće i da smo sve više suočeni s činjenicom kako živimo u svijetu u kojem su riječi izgubile svoju vrijednost i koriste se olako, izuzetno je važno ponovo promisliti koju snagu izgovorena riječ u sebi nosi i na koji način djeluje na sugovornika, odnosno oblikuje ga. Sve više dolazi i do potpunog negiranja odnosno neprepoznavanja značajnosti riječi, značenja smisla i poruke koje prenose. Više i ne očekujemo nešto više osim informacije. Nismo uzbuđeni, dirnuti, poneseni. Kao da je svetost riječi nestala iz naše svakodnevnice. Ispraznom uporabom, lošim govorom, riječ gubi navedeni smisao, a utjecaj koji ona ima na razvoj dječjega govora, pa i na cjelokupan razvoj djeteta, postaje upitan. Posebno valja imati na umu da dijete govor prima još intenzivnije od odraslih“ (Velički, 2013, str. 60-61).

Da bi djeca spontano mogla učiti nove riječi, moraju što više slušati i čitati. Na taj način ona mogu naučiti kako se tvore rečenice. Također, djeca mogu graditi i razvijati priču, uče pratiti priču i koncentrirati se na kraće ili dulje vrijeme. Neki roditelji misle da je djeci dovoljno samo čitanje u vrtiću, no to nije istina. Kao što odgajatelji moraju osmisliti poticajno okruženje, tako i roditelji imaju priliku da stvore poticajno obiteljsko okruženje. To je „preduvjet za uspješno svladavanje rane i obiteljske pismenosti, a navika čitanja djetetu ne treba prestati njegovim polaskom u školu i svladavanjem vještine čitanja“ (Čunović i Stropnik, 2016; prema Stričević 2007).

Akademski uspjeh djece i uspjeh ranog čitanja temelje se na novoosnovanim znanjima i vještinama pismenosti od rođenja do četvrte godine, što zauzvrat podupire poboljšanje jezičnih kompetencija. Postoje jasni dokazi kako se razlike u iskustvima i kognitivnim vještinama stvaraju u vrijeme kada djeca stignu u školu i one su poprilično postojane (Law i sur., 2018; prema Jerrim, 2013; Law, King i Rush, 2014; Bradbury, Corak, Washbrook i Waldfogel, 2015).

„Postoji 88 % vjerojatnosti da djeca koja malo čitaju u dobi od šest do sedam godina ostanu ispod očekivane razine jezičnih kompetencija sljedeće tri godine“ (Law i sur., 2018, str. 1; prema Juel, 1988, Melhuish i sur., 2013). Stoga je praćenje izvora takvih razlika s ciljem njihovog rješavanja postalo vrlo važno.

Ljubav djece prema čitanju može se potaknuti na više različitih načina. Roditelji mogu intervenirati na različite načine, mogu povećati pristup djeci prema knjigama, mogu često čitati zajedno s djecom ili mogu poticati djecu da čim više čitaju, bilo samostalno bilo s drugom djecom (Radonić i Stričević, 2009).

Autorice Radonić i Stričević (2009) ističu kako istraživanja koja se bave utjecajem čitanja u ranom razdoblju dječjeg razvoja sve više dobivaju na važnosti. Mnoga od njih pokazuju da je čitanje gotovo jednako važno kao i što je podmirivanje potrebe za hranom, zdravljem, odmorom, igrom, sigurnošću, ljubavlju. Dijete ima svoj potencijal i on se maksimalno iskorištava i ispunjava ukoliko se djetetu čim više čita od samog rođenja, a osobito nakon druge godine života.

Prilikom čitanja djetetu, između roditelja i djeteta stvara se povezanost i bliskost. Navedeno iskustvo u obliku zajedništva s roditeljima i uspostavljanja odnosa pridonosi psihofizičkom razvoju djeteta i na taj način se olakšava kasnije učenje i bolji i lakši razvoj jezičnih kompetencija (Radonić i Stričević, 2009).

Govorne sposobnosti, djetetov rječnik i stvaranje bogatog svijeta mašte i umjetnosti obogaćuju se čitanjem od rane dobi. Dijete kojem se čita uči se pažljivom slušanju i obraćanju pozornosti i održavanju koncentracije. Razvija se opažanje, promatranje, pozornost, mišljenje i logično zaključivanje, a sposobnost koja nastaje ostaje i kasnije u životu i pomaže lakšem svladavanju jezika, gradiva kao i jezičnih vještina (Radonić i Stričević, 2009).

3. OSJEĆAJI U RANOJ DOBI

Djeca emocije doživljavaju drugačije nego odrasli ljudi. Kod njih su emocije jednostavne i spontane, česte i kratkotrajne, snažne i nestabilne. Djeca ih pokazuju otvoreno i ne znaju se suzdržati.

Dojenče ne može opisati svoje osjećaje pa je određivanje emocije koju doživljava velik izazov. „Premda vokalizacija i tjelesni pokreti također pružaju neke informacije o tome, izrazi lica najpouzdaniji su znakovi doživljenih emocija“ (Berk, 2007, str. 175). U dobi od dvije godine djeca počinju razvijati maštu, a samim time razvijaju se i strahovi. Do četvrte godine djeca imaju brojne strahove, a ono što ih najčešće izaziva je neočekivanost. Ljutnja je tada posebno izražena fizičkim iskazivanjem emocija. U toj se dobi javljaju ljubomora (najčešće u odnosu braće i sestara) i humor, odnosno smisao za smiješno. Od pete godine počinje strah od imaginarnih bića te stvarni strahovi kao što je ozljeda. Ljutnja se počinje verbalno manifestirati. Nakon pete godine pojavljuje se ljubomora izvan obiteljskog doma, a u ljutnji se sve rjeđe pojavljuje direktna agresija (Starc i sur., 2004). „Predškolci su dobri u predviđanju što će sljedeće učiniti njihov prijatelj koji pokazuje određenu emociju. Četverogodišnjaci znaju da ljutito dijete može nekoga udariti, a da je za radosno dijete vjerojatnije da će dijeliti s drugima“ (Berk, 2007, str. 246; prema Russell, 1990). Iako se počinju javljati brojne nove emocije, bilo da su pozitivne ili negativne, za dijete je najvažnije da bude sretno. Djecu usrećuju male stvari i nije im teško izmamiti osmijeh na lica, a za njihov razvoj znači puno. Do četvrte godine djeca još uvijek traže potvrdu od svojih roditelja i kada je dobiju, neizmjereno su sretna. Takav im je odnos potreban jer još nisu razvila osobit odnos s vršnjacima. Samopouzdanje je također element koji će stvoriti emocionalno pozitivno dijete. Kako bi djetetu pružili osjećaj samopouzdanja, ono se mora osjećati važno. To se može postići komunikacijom s djecom i slušanjem njihovih prijedloga pri donošenju nekih zajedničkih odluka. Za razvoj samopouzdanja, dobro je djeci prepustiti da povremeno sama rješavaju svoje probleme, kako bi došla do uspjeha. Doživjet će zasigurno i neuspjeh, ali zato uvijek trebaju imati potporu i ohrabrivanje (Woolfson, 2007).

3.1. Osjećaji u jeziku

Terminologija za ljudske emocije nije univerzalna u svim jezicima, odnosno ne postoji u svakom jeziku riječ koja točno odgovara, na primjer, hrvatskoj riječi *čuđenje*. Unatoč tome, moguće je popisati određene univerzalnosti u vezi s emocijama, njih jedanaest. O tim univerzalnostima govori Wierzbicka u svojoj knjizi o emocijama (Pronk, 2012; prema Wierzbicka, 1999). Pronk (2012) navodi da se u etimološkom opisu emocija u hrvatskome jeziku može naići na tri od tih jedanaest univerzalnosti:

1. U svim jezicima emocije se mogu opisivati vidljivim tjelesnim simptomima, npr. hrv. *probljediti* ili *uzdignute glave*.
2. U svim jezicima emocije se mogu opisivati pozivajući se na unutrašnje tjelesne osjećaje, npr. hrv. *drhtati (od straha)* ili *srce sve brže kuca*.
3. U svim jezicima emocije se mogu opisivati s pomoću „tjelskih slika“, npr. hrv. *pokriti se ušima* ili *srce se para*.

U nastavku rada govorit će se o etimologiji i semantičkom razvoju hrvatskih riječi za emociju tuge, straha i ljutnje.

Korijen riječi ljutnja jest *ljut-* i od njega postoji mnogo izvedenica u hrvatskome i ostalim slavenskim jezicima. Pronk (2012) ističe da su najčešća značenja u hrvatskome jeziku *gnjev (ljútiti, ljútinja, ljutina)* i *oštar okus*. U zapadnoslavenskim jezicima nalazi se značenje *sažaljenje, tuga*, npr. stčes. *lutovati*, polj. *litować się*, gluž. *lutować 'sažalijevati'*, dluž. *lutowaś 'naricati'*¹. Pronk (2012) također navodi da se o etimologiji korijena **lut-* već dugo raspravlja u literaturi, ali da se najčešće sreće etimologija koja povezuje slavenske riječi s velškim *llid* 'ljutnja', stir. *lúth* 'snaga'. Tu etimologiju smatra najboljom od svih postojećih etimologija. Smatra da se može rekonstruirati praslavensko značenje *oštar, žestok* jer se iz toga značenja mogu izvesti sva ostala značenja poput *kiseo, divlji, težak* i *brz*.

Pronk (2012) navodi da je prvotno značenje hrvatske riječi tuga (*psihički pritisak*), a da je praslavenski korijen isti kao u hrv. *težak, tegòba* i *-tégnuti*. Slavenski je korijen u vezi sa stnord. *þungr* 'težak' i s lit. *tingùs* 'trom'. Semantička veza između trom, težak i tužan nalazi se u stvnjem. *trāgi* 'trom', stnord. *tregi* 'težak (ne

¹ Za nazive jezika upotrebljavaju se sljedeće kratice: dluž = donjolužičkosrpski, gluž. = gornjolužičkosrpski, lit. = litavski, polj. = poljski, stčes. = staročeški, stir. = staroirski, stnord. = staronordijski, stvnjem. = starovisokonjemački.

jednostavan); tužan'. Pronk (2012) ističe da su ostale veze izvan slavenskoga nesigurne.

Prema Hrvatskom jezičnom portalu riječ strah potječe od *prasl.* i *stsl.* *straxъ* (*rus.* *strax*, *polj.* *strach*) \approx *lit.* *stregti*, što znači smrznuti se.

U nastavku rada uspoređivat će se definicije temeljnih osjećaja (sreća, tuga, strah i ljutnja) između dva rječnika, *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* Vladimira Anića (2003) i *Rječnik hrvatskoga jezika* Leksikografskog zavoda „Miroslav Krleža“ (2000).

Vladimir Anić (2003, str. 1463) sreću opisuje kao „stanje potpuna zadovoljstva i smirenosti zasnovano na unutarnjem, duševnom miru i skladu u odnosima prema vanjskom svijetu“. U Rječniku hrvatskoga jezika Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža (2000, str. 1169) sreća se definira, također, kao zadovoljstvo, no ona je ovdje „uzrokovana ispunjenjem životnih želja i duševnim skladom“. Strah (str. 1483) je za Anića „neugodna emocija, stanje uznemirenosti i zabrinutosti kao fiziološki odgovor na naslućujući ili prepoznati izvor opasnosti (smrti, bolesti, kazne i sl.), dok Rječnik hrvatskoga jezika (str. 1184) govori da je strah „osjećaj jeze uzrokovan prijetećom opasnosti“. Iz toga je vidljivo da je strah prema definiciji Rječnika hrvatskoga jezika intenzivniji osjećaj nego u Anićevoj definiciji. Anić za tugu (str. 1633) nudi dvije definicije. Prva je da je tuga „duševni poremećaj uzrokovan gubitkom, razočaranjem i sl.“, a druga je da je to „normalan, odgovarajući odgovor na izvanjski i svjesno prepoznati gubitak“. Rječnik hrvatskoga jezika (2000) ima gotovo identičnu definiciju tuge, no razlika je samo u tome što spomenuti Rječnik navodi da je to duševno trpljenje, a ne poremećaj, kao što navodi Anić. Ljutnju Anić (str. 709) definira kao „vidljivo izraženo nezadovoljstvo“, dok Rječnik hrvatskoga jezika (str. 559) ljutnju opisuje kao „provala nezadovoljstva čim ili kim“. U oba rječnika autori, također, navode da je to „ljutitost, srdžba, gnjev“.

3.2. Osjećaji u psihologiji i pedagogiji

Vasta i sur. (2005) ističu kako je plač najvažniji oblik komunikacije novorođenčeta te da je to reakcija na koju je skrbnik posebno osjetljiv. Najčešće djetetov plač upućuje na njegovo „nesviđanje“, no ono može komunicirati i „sviđanje“. Npr. dijete koristi ponašanja poput smješkanja, vokalizacije i zurenja u objekt koji drže zanimljivim. „Ta su sviđanja i nesviđanja unutrašnje reakcije ili osjećaji koje nazivamo emocijama“ (Vasta i sur., 2005, str. 452). Kada dijete vidi majku, ono može doživjeti radost, ali kada se ona sprema otići, može uslijediti srdžba. Ono osjeća žalost kada je otišla i strah kada čuje nepoznati zvuk. „Izvanjsko izražavanje emocija zovemo afektima. Mnogi teoretičari vjeruju da u početku postoji blisko podudaranje između onoga što djeca osjećaju i onoga što pokazuju. To znači da u početku afekt točno pokazuje emociju“ (Vasta i sur., 2005, str. 452). Od rođenja djeca mogu pokazivati zanimanje pomnim gledanjem. Podražaj koji potiče tu ekspresiju je ljudsko lice. Gađenje je druga djetetova urođena facijalna ekspresija. Na taj način pokazuje da hrana ima neugodan okus ili miris te pokazuje skrbniku da se hranjenje ne odvija onako kako bi trebalo. Osmijeh se javlja s tri ili četiri tjedna kao reakcija na ljudski glas ili lice u pokretu. Dijete se može i prije toga smijati u snu, no riječ je samo o spontanom smiješku tijekom spavanja. Ako se djetetu oduzme dudu ili ograniči pokret rukama, ono pokazuje žalost i srdžbu. Takve facijalne ekspresije dijete izražava s tri ili četiri mjeseca. Sve do sedmog mjeseca na djetetovom licu ne može se prepoznati strah, a bojažljivost i sram nisu vidljivi sve do pred kraj prve godine života (Vasta i sur., 2005).

Razvoj izražavanja četiriju temeljnih emocija (sreća, ljutnja, tuga i strah) Starc i sur. (2004) podijelili su na nekoliko dijelova. Novorođenče od nula do četiri tjedna starosti smije se u snu ako ga netko dodirne i pomiluje (što je znak sreće). S druge strane, plače na sve neugode kao što su bol, glas, previše ili premalo stimulacija te ga to ljuti. Od nula do osam tjedana počinje nejasno izražavati ljutnju, dok s osam tjedana nejasno izražava tugu kad nema pozitivnih interakcija s odraslima. S četiri do šest tjedana vidi se smiješak na naglu pojavu šarenog predmeta. Socijalni smiješak upućen ljudskom licu javlja se od četiri do šest tjedana, a prvi „razgovor“ s odraslom osobom (razmjena, vokalizacija) počinje s tri mjeseca. Smijeh na diranje i igru te sve jasnije izražavanje ljutnje pokazuje s tri do šest mjeseci. Tada čestina izražavanja ljutnje raste i primjenjuje se na sve širi raspon situacija. U šestom mjesecu dijete upućuje smiješak samo poznatim licima te se prepoznaje strah od novih i nepoznatih predmeta,

nepoznatih lica i strah od visine. Od sedmog do dvanaestog mjeseca povećava se čestina izražavanja ljutnje i straha, dok od osamnaestog do dvadeset i četvrtog mjeseca počinje osjećati stid i neugodu spuštajući glavu i oči te pokrivajući lice. Tek s dvije godine počinje smijeh kao namjerna komunikacija radosti. Zavist i krivnju dijete osjeća s tri godine te, također, tada započinje uporaba svjesne kontrole emocija i samoregulacija ponašanja.

„Regulacija emocija predstavlja vještine pojedinca da uskladi izražavanje vlastitih emocija sa zahtjevima okoline (regulacija ponašanja), istodobno da se zaštiti od neugodnih emocija te da ih usmjeri tako da ne ometaju njegovo daljnje funkcioniranje (regulacija emocionalnoga doživljaja)“ (Jurčević Lozančić, 2016, str. 34; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Da bi dijete ili bilo koja odrasla osoba bila socijalno kompetentna, mora znati regulirati svoje emocije. Međutim, tu postoje individualne razlike, urođene dispozicije, odnosno djetetov temperament te obiteljski čimbenici koji mogu značajno pridonijeti izražavanju i doživljavanju nekih vrsta emocija. Roditelji itekako mogu utjecati na emocionalnu regulaciju djece svojim specifičnim reakcijama na njihove emocije. Tako može biti da se npr. dijete koje je sklonije razvoju negativnih emocija (strah, tuga, razočaranje, bojažljivost) može „povući u sebe“ (snažna emocionalna regulacija) ili može reagirati eksternalizacijom ili pak može biti agresivno (slaba emocionalna regulacija), no to se već tumači pojavnošću emocionalnih poteškoća i djetetovih problema u ponašanju (Jurčević Lozančić, 2016; prema Lebedina-Manzoni, 2010). U takvim situacijama vrlo je važna roditeljska podrška jer osnažuje dijete i potiče usvajanje njegovih osobnih strategija uspješnoga iznalaženja rješenja s negativnim emocijama. Također, važno je da roditelji razgovaraju s djecom o osjećajima jer će tada biti empatičnija i razvit će socijalne kompetencije. Kada se pozitivno potiču djetetove emocije na način da ih se prihvaća, tada će se dijete osjećati sigurno u svojim osjećajima, moći će se u potpunosti izraziti te će postati spremniji za suočavanje s realnošću (Jurčević Lozančić, 2016; prema Shapiro, 2007). „Istraživanja pokazuju da je izražavanje emocija vrlo adaptivno te da je povezano s boljom psihološkom prilagodbom i boljim tjelesnim zdravljem (Lepore i Smyth, 2002; Pennebaker, 1993; Smyth, 1998; Stanton i sur., 2000; Zakowski i sur., 2001). S druge strane, potiskivanje emocija ima negativne efekte na zdravlje i to kod zdravih pojedinaca i pojedinaca s kroničnim bolestima, pogotovo onih koji su oboljeli od raka (npr. Gross, 1989)“ (Kalebić-Maglica, 2007, str. 5).

4. OSJEĆAJI U RANOJ DOBI

Autori Belaj i Tanacković Faletar (2011, str. 155) emocije opisuju „kao iskustva ili stanja koja su pokrenuta određenim događajem, situacijom, radnjom, drugim ljudima, našim mislima, očekivanjima i planovima“.

„Sedamdesetih je godina Ekman uspostavio osnovnu podjelu emocija koja je postala temeljem za sva buduća istraživanja, a obuhvaćala je šest osnovnih, urođenih i univerzalnih ljudskih emocija: sreća, tuga, ljutnja, strah, iznenađenje i gađenje“ (Kovačević i Ramadanović, 2016, str. 507; prema Ekman, 1970). Ono što primarne emocije imaju zajedničko iste su facijalne ekspresije, javljaju se rano tijekom individualnoga razvoja, mogu brzo nastati i vrlo kratko trajati. Nadalje, ono što ih izaziva, odnosno podražaj, uvijek je isti te imaju univerzalnu i jasnu reakciju na događaje koji su izvan vlastite kontrole. Kad se ljudima pokažu fotografije s licima osoba koje pokazuju uobičajene emocionalne izraze, bilo da su namještena ili prirodna, ljudi širom svijeta mogu pouzdano imenovati emociju koja se izražava (Belaj i Tanacković Faletar, 2011; prema Ekman, Friesen i Ellsworth, 1982a, 1982b).

Emocije su podijeljene na pozitivne i negativne, tj. ugodne i neugodne. Pozitivne su emocije sreća i iznenađenje (iako iznenađenje može biti pozitivno i negativno), a negativne su tuga, strah, ljutnja i gađenje. U ovome radu razmatrat će se samo emocije sreće, tuge, ljutnje i straha, dok iznenađenje i gađenje neće biti razmatrane.

Upravo su ovi temeljni ili primarni osjećaji izabrani jer su univerzalni za sve ljude i mogu se prepoznati na temelju istoga izraza lica. Smatram da su djeci svakodnevno poznati i da se sigurno svako dijete barem jednom u danu osjeća ili sretno, ili tužno, ili ljuto, ili je u strahu. Mislim da osjećaji iznenađenja i gađenja nisu toliko prisutni tijekom dana, stoga su izabrana samo ova četiri.

Pozitivne emocije

„Neki teoretičari tvrde da su pozitivne emocije znak sadašnjeg zdravlja i dobrobiti (Diener, 2000; Kahneman, 1999), a drugi da potiču ponašanje kojim se približavamo nečemu dobrom, za razliku od udaljavanja od nečeg opasnog i ugrožavajućeg što se javlja kod negativnih emocija“ (Miljković i Rijavec, 2009, str. 491).

Prema Kovačević i Ramadanović (2016) sreća je osnovna emocija koja se prepoznaje veoma rano u djetinjstvu te se opisuje kao ugodno emocionalno stanje. To je jedna od pozitivnih emocija koja igra ključnu ulogu u našim životima. Kad je čovjek sretan, ima osjećaj slobode, zadovoljstva, sigurnosti, unutarnjega mira. Sreća se javlja iz različitih razloga (npr. zbog ostvarenja nečega što smo jako željeli ili planirali, zbog dobrog odnosa neke osobe prema nama i sl.). Matulin (2017) u svome članku piše kako su istraživanja pokazala da ako osoba boravi u pozitivnom okruženju, postoji veća mogućnost da se razvije u pozitivnu osobu. „Pozitivan pristup u prevenciji znači identifikaciju faktora koji nas čine otpornijima na bolest, kao što su osobne snage i socijalne vještine“ (Matulin, 2017, str. 62).

„Izraz se lica radosne osobe očituje u pokretima mišića očiju i usana. Usne su zakrivljene prema gore, a pravi se osmijeh dobiva zatezanjem mišića s vanjske bočne strane očiju, pri čemu se od smijanja stvaraju bore uz sljepoočice i uglove usana (tzv. svračje noge)“ (Kovačević i Ramadanović, 2016, str. 509). Istraživanja koja su provedena pokazala su da pozitivne emocije utječu na razmišljanje i reagiranje, razvoj kreativnosti, fleksibilnosti, altruističnosti i efikasnije donošenje odluka (Matulin, 2017). Miljković i Rijavec (2009) tvrde da ako nam se u prošlosti dogodila nekakva situacija koja se više puta pokazala neuspješnom, onda ćemo, ako smo dobro raspoloženi, poduzeti neku aktivnost kako bi to poboljšali. Stoga, dobro raspoloženje pomaže nam da zanemarimo prethodne poteškoće i sjećanja o prošlom neuspjehu. Kako bismo bili što sretniji, važno je da povećamo učestalost pozitivnih emocija. „Neki je stari Indijanac pričao svojem unuku o bitki koja se zbiva unutar svakoga od nas: *Dijete moje, bitka se vodi između dvaju vukova koji su u nama. Jedan je zao; to su ljutnja, zavist, ljubomora, žalost, pohlepa, arogancija, samosažaljenje, laž, superiornost. A drugi je dobar; to su radost, mir, nada, ljubav, ljubaznost, empatija, velikodušnost, istinoljubivost i poštenje. Unuk se zamislio i nakon nekog vremena upitao: A koji vuk pobjeđuje? — Onaj kojega hraniš, odgovori mu djed.*“ (Miljković i Rijavec, 2009, str. 495-496).

Negativne emocije

Prema Miljković i Rijavec (2009, str. 491) „funkcija negativnih emocija jest adaptacija, zaštita i preživljavanje“. Autorice govore da loša raspoloženost dovodi do kritičnosti prema drugima. Tada je osoba borbena raspoložena i želi pobijediti drugu osobu. Usmjeren je samo na ono što je loše i pokušava to popraviti.

Kovačević i Ramadanović (2016) ističu kako je osjećaj tuge suprotan osjećaju sreće te da se može prepoznati po gubitku, tj. izostanku onoga što bi osoba željela ili očekivala. Kada je osoba tužna, može postati tiha ili povučena te manje aktivna. Tuga je vrlo slična osjećaju melankolije, jada i žaljenja. „Osjećaj tuge također je vidljiv na licu tužne osobe jer se unutarnji dio obrva povlači prema gore, a vanjski njihov dio ide prema dolje. Pritom se čelo nabora, a usne lagano zakrivate prema dolje. Zbog oslabljenosti očnih mišića spušta se gornji kapak“ (Kovačević i Ramadanović, 2016, str. 513). U takvom stanju osoba je blijeda i hladna jer ima manji protok krvi. Također, ima suha usta, gorki okus u ustima, vrlo je spora i nesigurna u hodu, izgleda kao da se vuče dok joj ruke vise sa strane. Izrazi se tuge pojavljuju kao reakcija na bol, gubitak predmeta i kratko razdvajanje. Tuga se često javlja kad je dojenčad odvojena od poznatog skrbnika ili kad je komunikacija skrbnika i dojenčeta ozbiljno narušena (Berk, 2015). Postoji mnogo različitih načina kojima se dijete može izvući iz mračnog raspoloženja, a jedna od temeljnih prema Woolfsonu (2007) jest dobra komunikacija. Teško da će se dijete iz osjećaja tuge izvući samo jer u njemu postoje negativni osjećaji koji neće nestati ako ih ono ignorira. Tada je potrebno porazgovarati s njime kako bi moglo svoje osjećaje pretočiti u riječi. „To je već pola prijeđenoga puta, možda i više, do cilja da se dijete ponovno osjeti sretnim“ (Woolfson, 2007, str. 76). Woolfson (2007) nabroja sedam strategija kojima se može pomoći djetetu da izađe iz lošeg emocionalnog stanja, a to su:

1. *potaknuti ljekovitu reakciju* (Npr. ako je potišteno jer nema odgovarajuću odjeću, pomoći mu da odabere onu u kojoj će se ugodno osjećati.)
2. *ohrabriti ga da se otvori* (Dijete je nesretno jer je svjesno učinilo nešto što ne valja, a boji se to priznati. Jedino rješenje je da mu se objasni da je, kako bi bilo sretnije, uvijek bolje reći istinu nego namjerno lagati kako bi prikrilo istinu.)
3. *pomoći djetetu da zadrži svoju rutinu* (Dijete može izgubiti interes za svoju uobičajenu rutinu pa je važno pobrinuti se da je zadrži jer stvara stabilnost i predvidljivost.)
4. *predložiti tjelovježbu* (Psiholozi su ustanovili vezu između fizičkog vježbanja i psihološke dobrobiti. Dijete treba potaknuti da razvije rutinu bavljenja tjelovježbom i da ustraje u tome.)

5. *usredotočiti se na zdravu prehranu* (Pažljivo se trebaju razmotriti djetetove prehrambene navike i dnevni unos različitih namirnica.)
6. *održavanje u djetetu navike urednog spavanja* (Tuga je uzrok tome da se dijete osjeća umorno, a da se istodobno tuži kako ne može zaspati.)
7. *zajednički razmišljati pozitivno* (Ako je dijete neraspoloženo, to kod njegovog roditelja može potaknuti osjećaj tjeskobe i napetosti. Važno je zauzeti pozitivan stav jer je to privremeno stanje koje će dijete prebroditi. Također, i dijete treba potaknuti da i ono samo zauzme optimističan stav.).

Ljutnja je prema Kovačević i Ramadanović (2016) vidljivo izraženo nezadovoljstvo usmjereno na stvarne događaje ili osobe. Može biti i iracionalna te je čovjek može podsvjesno samopokrenuti i početi se drukčije ponašati. Ljutnja se očituje u nasilnom ponašanju, negativizmu prema autoritetu te namjeri da se koga psihički ili fizički povrijedi. Zbog toga se reakcije koje se javljaju u ljutnji smatraju društveno neprihvatljivima ili osuđujućima. Berk (2015) naglašava da se između četvrtog i šestog mjeseca pa sve do druge godine života djeteta povećava učestalost i intenzitet ljutih izraza lica. Starija dojenčad reagira ljutnjom na veći broj situacija, npr. kad nestane zanimljiv predmet ili događaj, kad su im ruke zarobljene, kad skrbnik ode na kraće vrijeme, kad ih se spusti kako bi odspavali ili kad ne mogu kontrolirati očekivani ishod. Woolfson (2007) govori o tome kako dijete s već četiri ili pet godina može nadzirati i svladavati svoj bijes i ljutnju te ga u tome treba ohrabrivati i poticati, a ne ga pustiti da misli da će ga neka druga osoba smiriti. Mogu mu se pružiti razni prijedlozi kako da samo svlada ljutnju. Jedan od njih je npr. da jednostavno priđe k određenoj osobi i kaže joj da počinje osjećati ljutnju. Također, može se odmaknuti od problematične situacije ili pogledati svoj omiljeni crtani film na DVD-u. Još jedan od prijedloga jest da mu se kaže da svoju ljutnju izgovori na glas, a ne da je izražava djelovanjem i kretnjama. „Pri osjećaju ljutnje dolazi do karakteristične mikroekspresije lica jer se pokreću mišići u području usana, očiju i obrva na način da su obrve skupljene jedna prema drugoj, gornji i donji kapci su podignuti, a pogled je sijevajući. Rubovi usana su stisnuti, a usne su pritom zategnute“ (Kovačević i Ramadanović, 2016, str. 515). Kad je osoba ljuta, mišići su joj napeti, krv joj brže cirkulira te dominira osjećaj topline.

Kovačević i Ramadanović (2016) strah opisuju kao intenzivan i neugodan osjećaj kad je osoba trenutno ili će tek biti suočena s nekom opasnošću. Za Mikasa i sur. (2015, str. 1) strah „predstavlja urođeni prirodni obrambeni mehanizam kojim se osoba štiti od različitih potencijalnih opasnosti kako bi sačuvala vlastiti život i osigurala biološki opstanak“.

„Fiziološke promjene koje prate strah su: suha usta, lupanje srca, znojenje, drhtanje, potreba za uriniranjem itd.“ (Kovačević i Ramadanović, 2016, str. 518). Još neke od fizioloških promjena kod djece koje Woolfson (2007) ističe su suze, poremećeno disanje, prestanak govora ili mucanje, nevoljkost da se odmakne od roditelja, gubitak teka te poremećene navike spavanja. Strah i iznenađenje često znaju biti pomiješani kad je u pitanju izraz lica, no kod straha se unutarnji kutovi obrva privlače jedan drugome, usta se razvlače te su, više ili manje, otvorena. Osobi se koče govorni mišići pa može zanjemiti, a može se i paralizirati od straha. Također, ima osjećaj hladnoće i drhti, malaksala je (zbog smanjena dotoka krvi u mozak), ima problema sa snom te intelektualnim radom (Kovačević i Ramadanović, 2016).

Brajša-Žganec i Slunjski (2007, str. 479; prema MacDonald i sur., 1996.) govore da je „strah emocija koju djeca u predškolsko doba najčešće mijenjaju s drugim negativnim emocijama te ju rjeđe prepoznaju“. No, Woolfson (2007) ističe da istraživanja pokazuju da djevojčice imaju više strahova od dječaka te da su strahovi dječaka obično manje intenzivni od strahova djevojčica. Odrasli se ljudi na djetetove strahove mogu uopće ne obazirati, ali njemu su oni vrlo stvarni. Može mu se pomoći tako da mu se predloži praktična strategija. Na primjer, ako se dijete boji da neće moći naučiti pjesmicu, mora mu se pružiti dodatna pomoć pri učenju iste. Tehnika opuštanja još je jedno od rješenja jer strah dijete čini tjelesno napetim. Tada ono mora opustiti svoje mišiće i polaganije disati. Dijete neće pobijediti svoj strah ako se ne suoči s njime. Važno je da ima podršku i da otkrije da ga može svladati. Mikas i sur. (2015, str. 4) naglašavaju da „dječji strahovi najčešće nestaju do puberteta. Nakon osme godine počinju slabiti, postaju relativno nevažni i postupno se gube“.

5. ISTRAŽIVANJE

5.1. Opis uzorka

Istraživanje za potrebe ovoga rada provedeno je u Dječjem vrtiću *Bedekovčina* te u Dječjem vrtiću *Sunčev sjaj – Nazaret* (podružnica u Zagrebu) u svibnju 2019. godine. Homogena ili „čista“ skupina *Leptirići* u Dječjem vrtiću *Bedekovčina* koja je sudjelovala u istraživanju broji dvadeset i petero djece, od čega je devet djevojčica i šesnaest dječaka u dobi od 3,8 do 5,4 godine. Mješovita skupina *Pčelice* iz Dječjeg vrtića *Sunčev sjaj – Nazaret* također broji dvadeset i petero djece, od čega je jedanaest djevojčica i četrnaest dječaka u dobi od tri do sedam godina.

5.2. Ciljevi istraživanja

U istraživanju su postavljena tri cilja:

- a) Opisati jezične karakteristike u opisu osjećaja kod djece vrtićke i predškolske dobi.
- b) Opisati leksičke karakteristike u opisu osjećaja kod djece vrtićke i predškolske dobi.
- c) Opisati jezične karakteristike u opisu osjećaja s obzirom na način oblikovanja grupe (mješovita i homogena ili „čista“) te s obzirom na skupinu vrtićka i predškolska.

5.3. Hipoteze

Prije istraživanja bilo je moguće postaviti ove hipoteze:

H1: U opisu osjećaja tuge djeca vrtićke i predškolske dobi koriste malo riječi, dok osjećaj sreće opisuju s mnogo riječi.

H2: Djeca vrtićke dobi za opis pojedinog osjećaja koriste imenice, dok djeca predškolske dobi imaju bogatiji rječnik te koriste gotovo sve vrste riječi za opis osjećaja.

H3: Djeca u mješovitoj skupini u opisu pojedinog osjećaja koriste mnogo riječi, dok djeca u homogenoj ili „čistoj“ skupini koriste malo riječi.

H4: Djeca vrtićke dobi u opisu osjećaja koriste malo riječi, dok djeca predškolske dobi koriste mnogo riječi.

5.4. Instrument istraživanja

Tijekom istraživanja korištene su četiri slikovnice autorica Tatjane Gjurković i Tee Knežević. One su diplomirane psihologinje i zajedno su napisale mnogo terapijskih slikovnica za djecu (dob od dvije do šest godina) na temu *sreće, tuge, straha i ljutnje*. Odlučila sam se za sljedeće slikovnice: „Lisica je naučila da sreća stanuje u srcima“, „Žirafica je tužna jer djeda više nema“, „Medvjedića je strah ostati u vrtiću“ te „Kad je ljuta, macu boli trbuh“. Svaka slikovnica prosječno ima dvadeset stranica. Nakon svake pročitane slikovnice djeci je postavljeno pitanje „Što je za vas sreća/tuga/strah/ljutnja?“.

Slikovnica „Lisica je naučila da sreća stanuje u srcima“ govori o maloj lisici koja je uhvatila mnogo krijesnica i pokazala ih djedu. Rekla mu je da je jako sretna, ali da bi bila još sretnija kada bi dobila i igračke, kućicu na drvetu i slasne šumske bobice koje jako želi. Zatim joj je djed ispričao priču o drugačijoj sreći, onoj koja se javlja kada se igramo s prijateljima, razgovaramo s roditeljima i uživamo s njima u prirodi. Ona stanuje u našim srcima, a ne u igračkama. Tada je lisica shvatila da sreća dok se igra, smije, pleše i druži s onima koje uvijek voli zaista živi u njezinu srcu.

U slikovnici „Žirafica je tužna jer djeda više nema“ glavni lik je žirafica koja je, kada se igrala i s roditeljima uživala na plaži, saznala da joj je djed u bolnici. Kada su ga posjetili, on joj je rekao da je jako star i bolestan. Djed je nakon nekoliko dana umro, a žirafica je bila jako tužna. Kako bi bolje razumjela što se dogodilo i kako bi je utješio, tata joj je objasnio da djed sada živi na drugačiji način, u njihovim mislima i srcima.

Slikovnica „Medvjedića je strah ostati u vrtiću“ govori o medvjediću koji se, kad je trebao krenuti u vrtić, jako uplašio i nije htio ići. U početku je bio u strahu, no teta odgojiteljica mu je pomogla da se malo privikne, a ubrzo su i roditelji došli po njega kako bi išao kući.

Slikovnica „Kad je ljuta, macu boli trbuh“ govori o mačkici koja je ujutro jako voljela spavati, a jedna je golubica baš ujutro obožavala glasno pjevati. Mačkicu je to jako ljutilo, ali joj se bojala reći. Svako jutro bi ju i trbuh počeo boljeti. Jedna joj je sova odlučila pomoći tako što je shvatila zašto macu boli trbuh. Ona joj je pomogla da se osjeća bolje i trbuhobolja je brzo nestala.

Budući da su korištene četiri slikovnice, u svaki vrtić dolazila sam dvaput te sam čitala po dvije slikovnice. Djeca imaju kratku koncentraciju i pažnju pa bi im

čitanje četiriju slikovnica odjednom stvaralo napor te istraživanje ne bi bilo kvalitetno provedeno.

5.5. Rezultati istraživanja

Važno je istaknuti da u istraživanju nisu sudjelovala sva djeca jer u vrijeme provođenja istraživanja nisu sva bila u vrtiću. U Dječjem vrtiću *Sunčev sjaj – Nazaret* i u prvom i u drugom dijelu istraživanja sudjelovalo je osamnaestero djece. U Dječjem vrtiću *Bedekovčina* sudjelovalo je manje djece, odnosno u prvom dijelu istraživanja sudjelovalo je četrnaestero, a u drugom petnaestero djece.

U nastavku rada bit će prikazani dobiveni rezultati raspoređeni po ciljevima te postavljenim hipotezama.

Prvi cilj ovog istraživanja bio je opisati jezične karakteristike u opisu osjećaja kod djece vrtićke i predškolske dobi. U tablici je prikazan broj rečenica koje su djeca izjavila za svaki pojedini osjećaj, ukupan broj pojava i različenica te leksička raznolikost.

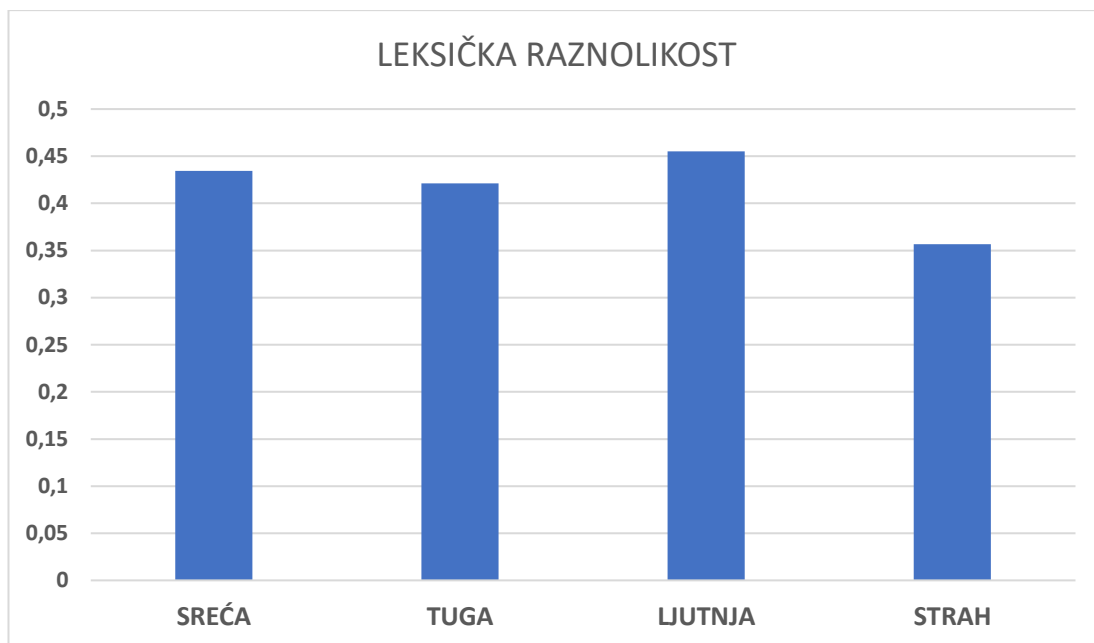
	SREĆA	TUGA	LJUTNJA	STRAH
Broj rečenica	21	16	14	22
Pojavnice ²	214	178	123	199
Različnice ³	93	75	56	71
Leksička raznolikost ⁴	0,434579	0,421348	0,455285	0,356784

Tablica 1. *Prikaz jezičnih karakteristika*

² oblik neke riječi koja se pojavljuje u korpusu (npr. *kuća, kuće, kućom* itd.) (Hrvatski jezični portal)

³ *lingv.* pojedinačna riječ koja se razlikuje od neke druge riječi (npr. u elektronskom korpusu riječ koja se bilježi samo pri prvom pojavljivanju jer se sa svakim kasnijim pojavljivanjem smatra pojavnicom) (Hrvatski jezični portal)

⁴ različnice/pojavnice

Grafikon 1. *Prikaz leksičke raznolikosti po osjećajima*

Najveća leksička raznolikost prisutna je u dječjim opisima osjećaja straha, a ona iznosi 0,356784. Taj podatak govori nam da su djeca koristila mnogo različitih riječi kako bi opisala osjećaj straha, odnosno nisu upotrebljavala iste riječi više puta. S druge strane, najmanja leksička raznolikost prisutna je u dječjim opisima osjećaja ljutnje, a ona iznosi 0,455285. Dakle, djeca su u opisu tog osjećaja koristila najmanje različitih riječi. Tijekom opisivanja nisu bila pretjerano pričljiva te sam im trebala postavljati potpitanja kako bih im potaknula maštu i kako bi onda lakše mogla smisliti što je to za njih ljutnja. Uspoređujući opise osjećaja sreće i tuge, može se vidjeti da djeca u opisu za osjećaj tuge ne koriste mnogo različitih riječi, već upotrebljavaju jednu riječ više puta u rečenici. Stoga je prva hipoteza „u opisu osjećaja tuge djeca vrtičke i predškolske dobi koriste malo riječi, dok osjećaj sreće opisuju s mnogo riječi“ potvrđena.

	SREĆA	TUGA	LJUTNJA	STRAH
Broj rečenica	21	16	14	22
Broj iskaza	8	6	6	10
Br. rečenica/br. iskaza	2,625	2,667	2,333	2,200

Tablica 2. Prikaz prosječnog broja rečenica po djetetu

Iz tablice je vidljivo da je dijete za opis osjećaja sreće prosječno izreklo 2,625 rečenica, dok je za opis osjećaja tuge izreklo 2,667 rečenica. Kod opisa osjećaja ljutnje taj broj je nešto manji. Za opis ljutnje dijete je prosječno izgovorilo 2,333 rečenice, dok je za opis osjećaja straha izgovorilo 2,200 rečenica.

Drugi cilj istraživanja bio je opisati leksičke karakteristike u opisu osjećaja kod djece vrtičke i predškolske dobi. U tablici su navedeni podatci o deset najčešćih riječi koje su djeca koristila prilikom opisivanja pojedinog osjećaja.

Broj ponavljanja	SREĆA	Broj ponavljanja	TUGA	Broj ponavljanja	LJUTNJA	Broj ponavljanja	STRAH
10	i	15	je	6	je	15	je
8	je	8	i	6	kad	9	kad
6	kad	7	kad	4	netko	8	se
6	se	6	a	2	mi	4	i
4	onda	4	netko	2	nas	4	netko
4	s	3	imam	2	a	4	da
4	da	2	možeš	2	pa	3	na
3	ne	2	auto	2	te	3	jako
3	sretan	2	tužni	2	to	2	ako
2	novaca	2	moram	1	nekoga	2	mama

Tablica 3. Deset najčešćih riječi u opisu osjećaja

Iz Tablice 3. vidljivo je da djeca u opisu osjećaja sreće najviše koriste veznik *i*, nepromjenjivu vrstu riječi, i to čak deset puta. Slijedi ga riječ *je* kao nenaglašeni oblik pomoćnog glagola *biti*, a zatim dalje nepromjenjive vrste riječi kao što su *prilozi*,

prijedlozi i čestice te promjenjive vrste riječi, pridjevi i imenice. Da bi opisali osjećaj tuge, djeca najviše koriste nenaglašeni oblik pomoćnog glagola *biti – je* (petnaest puta) te veznik *i* (osam puta). Vidljivo je da su za opis osjećaja ljutnje koristili malo riječi pa su tako glagol *je* upotrijebili samo šest puta, kao i prilog *kad*. Zamjenicu *netko*, promjenjivu vrstu riječi, koristili su čak četiri puta, što znači da uzrok ljutnje uvijek traže u nekoj osobi. U opisu osjećaja straha također su najviše koristili glagol *je* (petnaest puta), a zatim slijedi prilog *kad* (devet puta). Za opis su dalje upotrebljavali veznike, zamjenice, čestice, prijedloge i imenice.

Kao objekte u svojim opisima sreće najviše navode svoje prijatelje te mamu i tatu, npr. *Sreća je ono kad se igraš s prijateljima i mamom i tatom*. Kao drugi objekt navode igračke, ali u smislu da djeci/čovjeku ne trebaju igračke da bi bio sretan, npr. *Ne treba ti sreća s igračkama. Možeš da uopće nemaš igračke, isto možeš biti sretan zato što imaš mamu, tatu i prijatelje*. Smatram da su na takvo mišljenje bili potaknuti čitanjem slikovnice „Lisica je naučila da sreća stanuje u srcima“ gdje se govori o djedu koji je naučio svoju unuku da joj ne treba puno igračaka kako bi bila sretna. No, vjerujem da i inače imaju takvo mišljenje, samo što s djecom o tome treba što više pričati. Za opis osjećaja straha jedna je djevojčica kao objekt navela lopova, dok za opis osjećaja ljutnje navode druge osobe, kao npr. *Ljutnja je kad nas netko udara i gura*. Zapravo, nakon svakog čitanja slikovnice djeca su objašnjavala osjećaje slično onome što se događalo u slikovnici. Na primjer, nakon čitanja slikovnice „Žirafica je tužna jer djeda više nema“ djeca su opisivala osjećaj tuge smrću bliskih osoba. Tako je jedna djevojčica tugu opisala na ovaj način: *Tuga je kad je netko tužan ili kad netko umre, a njega možeš zapravo sresti kada i ti odeš na nebo*. Druga hipoteza „djeca vrtićke dobi za opis pojedinog osjećaja koriste imenice, dok djeca predškolske dobi imaju bogatiji rječnik te koriste gotovo sve vrste riječi za opis osjećaja“ nije potvrđena jer su rezultati pokazali da sva djeca, bila ona vrtićka ili predškolska, koriste sve vrste riječi. Međutim, djeca predškolske dobi upotrebljavaju duže rečenice, čime pokazuju veći stupanj razvoja u odnosu na vrtićku djecu.

Treći cilj bio je opisati jezične karakteristike u opisu osjećaja s obzirom na način oblikovanja grupe (mješovita i homogena ili „čista“) te s obzirom na skupinu vrtićka i predškolska. Tijekom provođenja istraživanja primijetila sam da su djeca u mješovitoj skupini više pričala i nisu se sramila, a djeca u homogenoj skupini bila su poprilično sramežljiva te svoje odgovore nisu htjela izgovoriti naglas. Neka djeca su odmah odgovorila, no neku se trebalo malo duže nagovarati kako bi rekla ono što

misle. Također, bila su jako nemirna te im je koncentracija bila vrlo slaba. Smatram da je prvi razlog tome bio jer su djeca u homogenoj skupini mlađa od djece u mješovitoj skupini (u kojoj je djece između tri i četiri godine bilo otprilike petero) pa imaju i slabiju koncentraciju. Drugi razlog bila je buka u sobi dnevnog boravka jer su sobe/skupine odijeljene „harmonika“ vratima pa buka vrlo lako dopire iz sobe u sobu. Treći razlog bio je taj da su stručni djelatnici vrtića (psihologinja) i ostale osobe neprestano ulazile u sobu te su djeci odvlačile pažnju. Većina djece u mješovitoj skupini za opis pojedinog osjećaja koristila su više od deset riječi u jednoj rečenici, npr. *Sreća je kada ljudi ne trošuju novce i onda da imaju više novaca za hranu jer ak nemaju novaca za hranu, onda umiraju od gladi i onda ih više nema i jako su tužni.* Djeca u homogenoj skupini koristila su kratke rečenice, od kojih su najduže imale deset riječi, a većinom su bile sastavljene od pet riječi, npr. *Tuga je kad nekad ne vidimo sunce.* Mislila sam da će mlađa djeca (između tri i četiri godine) u mješovitoj skupini pričati više nego djeca u mlađoj homogenoj skupini, što se i pokazalo točnim. Starija djeca u mješovitoj skupini imaju veliki utjecaj na mlađu pa upravo zbog toga imaju i razvijeniji vokabular. Stoga je treća hipoteza „djeca u mješovitoj skupini u opisu pojedinog osjećaja koriste mnogo riječi, dok djeca u homogenoj ili „čistoj“ skupini koriste malo riječi“ potvrđena.

Djeca u homogenoj skupini (vrtićka) koristila su malo riječi za opis pojedinog osjećaja, npr. *Sreća je kad se volimo*, no djeca koja također imaju od tri do četiri godine, ali su u mješovitoj skupini, koristila su mnogo riječi. Na primjer, djevojčica koja ima tri godine sreću je opisala na ovaj način: *Sreća je kada ne trošiš novce i igraš se s onim igračkama koje imaš.* Međutim, djeca predškolske dobi zasigurno su koristila rečenice s mnogo riječi. Na primjer, dječak od šest i pol godina strah je opisao ovako: *Strah je recimo ako si negdje i popneš se na stepenice i jako je visoka zgrada, onda ako pogledaš dolje, baš se bojiš da ne padneš i razbiješ se.* Stoga je četvrta hipoteza „djeca vrtićke dobi u opisu osjećaja koriste malo riječi, dok djeca predškolske dobi koriste mnogo riječi“ djelomično potvrđena.

6. RASPRAVA I ZAKLJUČAK

Moguće je izvući nekoliko zaključaka nakon provedenog istraživanja. Djeca su u opisu osjećaja straha upotrebljavala mnogo različitih riječi. S druge strane, u opisu osjećaja ljutnje koristila su kratke rečenice s vrlo malo riječi te nisu koristila različite riječi, već su npr. jednu riječ u rečenici ponovila više puta. Također, vidi se razlika u opisima osjećaja sreće i tuge, gdje su za opis osjećaja sreće djeca koristila mnogo različitih riječi, a za opis osjećaja tuge nisu, nego su odgovarala kratkim rečenicama. Dobivenim rezultatima pokazalo se da sva djeca, bila ona vrtićka ili predškolska, koriste sve vrste riječi (imenice, glagole, priloge, veznike itd.). Međutim, djeca predškolske dobi upotrebljavaju duže rečenice, čime pokazuju veći stupanj intelektualnog razvoja u odnosu na vrtićku djecu. Kao objekte u svojim opisima osjećaja najviše navode svoje roditelje, odnosno mamu i tatu, svoje prijatelje te baku i djeda. Ispitujući djecu u homogenoj skupini (djeca od tri do četiri godine), na postavljeno pitanje dobila sam kratke odgovore s vrlo malo riječi, dok je u mješovitoj skupini bilo suprotno. Tamo su djeca, imala ona tri ili šest godina, odgovarala dugim rečenicama. Također, vidljiva je razlika u opisima osjećaja između vrtićke i predškolske djece. Vrtićka djeca osjećaje opisuju vrlo kratkim rečenicama, dok predškolska djeca za opis upotrebljavaju mnogo riječi te su njihove rečenice znatno duže.

Dijete istodobno usvaja govor i jezik pa tako ono počinje komunicirati sa svojom okolinom već od šestoga do osmoga tjedna života. Da bi razvilo svoje jezične kompetencije, vrlo je važno da mu se izrazito puno čita te da ono sudjeluje u raznim igrama jer se tako razvija na tjelesnom, emocionalnom, duhovnom i spoznajnom planu. Emocije su podijeljene na pozitivne i negativne. Pozitivne su emocije sreća i iznenađenje, a negativne su intenzivnije i brojnije: tuga, strah, ljutnja i gađenje. Navedene emocije dijete treba znati regulirati da bi postalo socijalno kompetentno. Na taj način ono se može zaštititi od neugodnih emocija i usmjeriti ih tako da ne ometaju njegovo daljnje funkcioniranje.

7. LITERATURA

1. Aladrović Slovaček, K. (2018). *Kreativne jezične igre*. Zagreb: Alfa.
2. Anić, V. (2003). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
3. Belaj, B. i Tanacković Faletar, G. (2011). Cognitive foundations of emotion verbs complementation in Croatian. *Suvremena lingvistika* [online], 37(72), 153-169. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/74644> (29.8.2019.)
4. Berk, L. E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
5. Berk, L. E. (2007). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
6. Brajša-Žganec, A. i Slunjski, E. (2007). Socioemocionalni razvoj u predškolskoj dobi: povezanost razumijevanja emocija i prosocijalnoga ponašanja. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja* [online], 16(3), 477-496. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=29790 (29.8.2019.)
7. Burić, I. (2008). Uloga emocija u obrazovnom kontekstu - teorija kontrole i vrijednosti. *Suvremena psihologija* [online], 11(1), 77-92. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/81400> (12.8.2019.)
8. Čunović, K. i Stropnik, A. (2016). Kampanje, projekti i programi za promicanje čitanja naglas djeci od najranije dobi. *Libri et liberi: časopis za istraživanje dječje književnosti i kulture* [online], 5(1), 117-133. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=257255 (29.8.2019.)
9. Jelaska, Z. (2007). Teorijski okviri jezikoslovnomu znanju u novom nastavnom programu hrvatskoga jezika za osnovnu školu. U M. Češi i M. Barbaroša-Šikić (ur.), *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika: suvremeni pristupi poučavanju u osnovnim i srednjim školama* (str. 9-33). Dostupno na: <http://www.nakladaslap.com/public/docs/knjige/Komunikacija%20u%20nastavi%20hrv%20jezika%20-%201%20poglavlje.pdf> (30.8.2019.)
10. Jovović, N. (2011). Prikaz teorija o usvajanju jezika i odnosu između jezika i mišljenja. *Folia linguistica et litteraria: časopis za nauku o jeziku i književnosti* [online], 3-4, 93-109. Dostupno na: https://www.researchgate.net/profile/Danica_Pirs12/publication/309546617_FOLIA

[LINGUISTICA ET LITTERARIA CASOPIS ZA NAUKU O JEZIKU I KNJIZEVNOSTI_34/links/5815f62408aeb720f687edf7/FOLIA-LINGUISTICA-ET-LITTERARIA-CASOPIS-ZA-NAUKU-O-JEZIKU-I-KNJIZEVNOSTI-3-4.pdf#page=93](https://hrcak.srce.hr/links/5815f62408aeb720f687edf7/FOLIA-LINGUISTICA-ET-LITTERARIA-CASOPIS-ZA-NAUKU-O-JEZIKU-I-KNJIZEVNOSTI-3-4.pdf#page=93) (28.8.2019.)

11. Jurčević Lozančić, A. (2016). *Socijalne kompetencije u ranome djetinjstvu*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

12. Kalebić Maglica, B. (2007). Uloga izražavanja emocija i suočavanja sa stresom vezanim uz školu u percepciji raspoloženja i tjelesnih simptoma adolescenata. *Psihologijske teme* [online], 16(1), 1-26. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/20384> (14.8.2019.)

13. Kovačević, B. i Ramadanović, E. (2016). Primarne emocije u hrvatskoj frazeologiji. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* [online], 42(2), 505-527. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/177791> (12.8.2019.)

14. Law, J. i sur. (2018). Parent-child reading to improve language development and school readiness: A systematic review and meta-analysis. Newcastle University & Queen Margaret University. Dostupno na: <https://eresearch.qmu.ac.uk/bitstream/handle/20.500.12289/9062/9062-Report.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (29.8.2019.)

15. Ljubešić, M. i Capanec, M. (2012). Rana komunikacija: u čemu je tajna?. *Logopedija* [online], 3(1), 35-45. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=182898 (28.8.2019.)

16. Ljubešić, M. i sur. (2009). Predjezična i rana jezična komunikacija: obilježja prijelaznog stadija u djece s perinatalnim oštećenjem mozga. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* [online], 45(1), 15-29. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/45632> (28.8.2019.)

17. Matulin, M. (2017). Uloga pozitivnih emocija u unapređenju razrednoga ozračja. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* [online], 63(2), 61-74. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/195169> (19.8.2019.)

18. Mikas, D. i sur. (2015). Strahovi djece predškolske dobi. *Paediatrica Croatica* [online], 59(1), 1-6. Dostupno na:

<http://www.hpps.com.hr/sites/default/files/Dokumenti/2015/PDF/Dok%203.pdf>

(29.8.2019.)

19. Miljković, D. i Rijavec, M. (2009). Važnost pozitivnih emocija u odgoju i obrazovanju. *Napredak: časopis za pedagošku teoriju i praksu* [online], 150(3-4), 488-506. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/82831> (29.8.2019.)

20. Olčar, D. (2013). The role of positive emotions in play and exploration. *Napredak: časopis za pedagošku teoriju i praksu* [online], 154(1-2), 47-60. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/138557> (19.8.2019.)

21. Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike: razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa.

22. Peti-Stantić, A. i Velički, V. (2009). *Jezične igre za velike i male*. Zagreb: Alfa.

23. Petrović-Sočo, B. (1999). Važnost igre. *Dijete, vrtić, obitelj: časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima* [online], 4(16), 10-13. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/183974> (28.8.2019.)

24. Prebeg-Vilke, M. (1991). *Vaše dijete i jezik: materinski, drugi i strani jezik*. Zagreb: Školska knjiga.

25. Pronk, T. (2012). Odakle su nam emocije? O etimologiji i semantičkom razvoju hrvatskih riječi koje se odnose na emocije. U *Kapetanović, A. (ur.) Poj željno! Iskazivanje i poimanje emocija u hrvatskoj pisanoj kulturi srednjega i ranoga novoga vijeka*. Dostupno na:

https://www.academia.edu/2358063/Odakle_su_nam_emocije_O_etimologiji_i_semanti%C4%8Dkom_razvoju_hrvatskih_rije%C4%8Di_koje_se_odnose_na_emocije

(29.8.2019.)

26. Radonić, M. i Stričević, I. (2009). Rođeni za čitanje: Promocija ranog glasnog čitanja djeci od najranije dobi. *Paediatrica Croatica* [online], 53(1), 7-11. Dostupno na: <http://hpps.kbsplit.hr/hpps-2009/pdf/dok02.pdf> (29.8.2019.)

27. Starc, B. i sur. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi: priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

28. Šego, J. (2009). Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjem govornom razvoju. *Govor* [online], 26(2), 119-149. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/165964> (28.8.2019.)
29. Šonje, J. (ur.) (2000). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“ i Školska knjiga.
30. Vasta, R. i sur. (2005). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
31. Velički, V. (2013). *Pričanje priča – stvaranje priča*. Zagreb: ALFA d.d.
32. Woolfson, R. C. (2007). *Kako imati sretno dijete: odgovori na emotivne potrebe djeteta između 4 i 12 godina*. Zagreb: Naklada Ljevak.

8. PRILOG

TRANSKRIPT IZJAVA DJECE

Opisi osjećaja (sreća, tuga, strah, ljutnja) u djece iz Dječjeg vrtića „Sunčev sjaj – Nazaret“

SREĆA

Dječak S.: „Sreća znači da se svi vesele i onda da im ne treba nikakva igračka.“

„Sreća je kada ljudi ne trošiju novce i onda da imaju više novaca za hranu jer ak nemaju novaca za hranu, onda umiraju od gladi i onda ih više nema i jako su tužni.“

Dječak J.: „Sreća je ono kad se igraš s prijateljima i mamom i tatom.“

Dječak M.: „Ja sam jako sretan kad se igram sa svojim prijateljima. Ne treba ti sreća s igračkama. Možeš da uopće nemaš igračke, isto možeš biti sretan zato što imaš mamu, tatu i prijatelje.“

Djevojčica T.: „Ponekad je sreća ljubav. Nekad si sretan kad pronadeš novčić.“

Djevojčica M.: „Sreća je kada ne trošiš novce i igraš se s onim igračkama koje imaš.“

TUGA

Djevojčica T.: „Tuga je kad je netko tužan ili kad netko umre, a njega možeš zapravo sresti kada i ti odeš na nebo.“

STRAH

Djevojčica M.: „Strah je da se netko boji negdje ići.“

Dječak J.: „Strah je kad se netko boji ići na neku predstavu za koju je čuo da je jako strašna.“

Djevojčica T.: „Strah je kad se nečeg prestrašiš.“

„Strah je kada si gore na najvišoj sjedežnici.“

Dječak V.: „Strah je kad nešto jako ružno sanjaš ili nešto grdo.“

Dječak M.: „Strah je recimo ako si negdje i popneš se na stepenice i jako je visoka zgrada, onda ako pogledaš dolje, baš se bojiš da ne padneš i razbiješ se.“

Dječak P.: „Strah je kad te netko želi ukrasti.“

Djevojčica N.: „Strah je kad Jan bježi. Jan je bježao pa su se mama i tata bojali da ga netko ne ukrade.“

LJUTNJA

Dječak S.: „Ljutnja je kad nekoga naljutiš.“

Dječak P.: „Ljutnja je kad nekog nasmijavaš pa te to razljuti. Kad te netko nasmijava, a ti to ne želiš.“

„Ljutnja može biti ako netko razbije tvoju čašu.“

Djevojčica K.: „Ljutnja je kad ja čitam, onda mi brat uzme knjigu iz ruke pa ponekad potrga jednu stranicu.“

Opisi osjećaja (sreća, tuga, strah, ljutnja) u djece iz Dječjeg vrtića „Bedekovčina“

SREĆA

Dječak P.: „Sreća je veselje.“

Dječak L.: „Sreća je kad idemo s mamom i tatom na piknik i pijemo čajanku.“

„Sreća je kad se vozimo skupa u autu.“

Djevojčica L.: „Sreća je kad se volimo.“

TUGA

Djevojčica M.: „Tuga je kad moram ići u vrtić.“

Dječak L.: „Tuga je kad nas mama povede na more.“

„Tuga je kad imamo stari auto.“

„Tuga je kad nekad ne vidimo sunce.“

„Tuga je kad ne vidimo djeda.“

Dječak P.: „Tuga je kad nekoga volimo i onda on otiđe, onda smo mi tužni.“

Dječak B.: „Tuga je kad otiđu tata i mama, i onda nas ostave kod bake i dede i onda više nismo tužni.“

Dječak T.: „Tuga je kad je baka doma, a i ja sam s bakom zbog mame. A imam samo tatu i baku, a mama je otišla i otišla mi je kupiti novi autić.“

STRAH

Dječak L.: „Strah je kad mama ode.“

Dječak J.: „Strah je kad se preplašiš.“

Djevojčica L.: „Strah je kad nam dođe lopov.“

LJUTNJA

Dječak L.: „Ljutnja je kad nas netko udara i gura.“

Djevojčica M.: „Ljutnja je kad mi mama neće nešto kupiti.“

Dječak M.: „Ljutnja je kad nas netko gnjavi, a idemo spavati.“

Izjava o samostalnoj izradi rada:

Potvrđujem da sam osobno napisala rad “*Jezična analiza opisa osjećaja u djece vrtičke dobi*“ i da sam njegova autorica. Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Petra Markulin

Mjesto i datum: Zagreb, rujan 2019.